

УДК 657.631.8

О. В. Гамова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри Облік і аудит, Запорізької державної інженерної академії
І. А. Козачок,
ст. викладач кафедри Облік і аудит, Запорізької державної інженерної академії

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ НА ВАТ "ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ"

O. Gamova,
Candidate of economic sciences,
Assistant professor of the Chair of Accounting and Auditing of State Engineering Academy of Zaporozhye
I. Kozachok,
Senior Lecturer, Department of Accounting and Auditing of State Engineering Academy of Zaporozhye

ORGANIZATION OF ACCOUNTING CREDIT OPERATIONS AT THE JSC "STATE SAVINGS BANK OF UKRAINE"

У статті охарактеризовано теоретичні і практичні підходи організації обліку кредитних операцій в банку та шляхи удосконалення підходів щодо технології здійснення кредитних операцій.

In this article theoretical and practical approaches of organization of account of credit operations are described in a jar and ways of improvement of approaches in relation to technology of realization of credit operations.

Ключові слова: організація обліку, бухгалтерський облік, кредитні операції, аналіз фінансової стійкості, юридична особа, фізична особа, кредити, державний ощадний банк України.

Key words: organization of account, record-keeping, credit operations, analysis of financial firmness, legal entity, physical person, credits, state participating savings bank of Ukraine.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Останнім часом проблеми синергії обліку кредитних операцій набувають у вітчизняних банках дедалі більшого значення. Це пов'язано, по-перше, з рішеннями щодо певної стабільності та можливості адаптуватися до відповідних умов зростаючої глобальної конкуренції, по-друге, з посиленням конкуренції серед фінансових установ, які мають право здійснювати кредитні операції та, по-третє, з впровадженням сучасних інформаційних технологій, застосування яких можливе лише за умови чіткої організації облікового процесу.

Високий рівень організації обліку кредитних операцій як системи економічної інформації повинен забезпечити процес здійснення комплексу заходів, які створюють умови для ефективного проведення кредитних операцій в банках, їх відображення в реєстрах обліку та звітності, тобто створювати цілеспрямований вплив на людський фактор з метою координації його діяльності при відображенні кредитних операцій.

Нині вже не виникає сумніву в тому, що ці питання рано чи пізно постануть перед кожним українським банком. У зв'язку із цим питання організації обліку кредитних операцій як специфічних економічних відносин між банком і позичальником з приводу поворотного руху вартості набувають особливої гостроти й актуальності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження щодо організації обліку кредитних операцій банку привертають увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків. Авторами цих досліджень є: О.В. Васюренко, М.А. Вознюк, Я.В. Грудзевич, Н.Г. Євченко, В.І. Капран, О.В. Карпенко, Л.М. Кіндрацька, В.Б. Кириленко, О.К. Коваленко, О.Г. Коренєва, Р.Р. Коцовська, М.С. Кривченко, О.Е. Кузьмінська, Н.Б. Литвин, С.І. Омельченко, В.І. Ричаківська, Н.Г. Слав'янська, Г.І. Спьяк, Г.П. Табачук, Т.І. Фаріон та інші, що свідчить про відсутність єдиного теоретичного підходу

Таблиця 1. Концептуальні підходи до трактування поняття "кредитні операції банків"

Автор	Дефініція
Економічний словник-довідник [1]	Кредитні операції – вид активних операцій, пов’язаних з наданням клієнтам позичок (с.119)
Г.І. Спьяк, Т.І. Фаріон [2]	Кредитна операція – це активна банківська операція, пов’язана з наданням позики або наданням зобов’язання (гарантії, поручительства, авалу), яке, в разі його виконання, приведе до фактичного передавання коштів на кредитній основі (с. 140)
О.Г. Коренева, Н.Г. Слав’янська, Н.Г. Свченко, О.В. Карпенко [3]	Кредитні операції – це вид активних операцій банку, які пов’язані з наданням клієнтам залучених коштів у тимчасове користування – позик у готівковій або безготівковій формі та кредитів у формі врахування векселів, розміщення депозитів, операцій репо, на фінансування будівництва житла, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу тощо; з прийняттям зобов’язань про надання коштів у тимчасове користування – надання гарантії, поручительств, авалів тощо; з будь-яким продовженням строку боргу, яке здійснене в обмін на зобов’язання боржника щодо повернення заборгованої суми (с. 187)
Л.М. Кіндрацька [4]	Кредитна операція банку – це вид активних операцій, пов’язаних із наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов’язань про надання коштів за настання умов, передбачених кредитною угодою (с. 217)
В.І. Капран, М.С. Кривченко, О.К. Коваленко, С.І. Омельченко [5]	Кредитні активні операції пов’язані з наданням банком позичок, здійснених відповідно до принципів строковості, цільового характеру, забезпеченості та платності кредиту (с. 15)
Р.Р. Коцовська, В.І. Ричаківська, Г.П. Табачук, Я.В. Грудзевич, М.А. Вознюк [6]	Кредит – це економічні відносини між юридичними та фізичними особами з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення і, як правило, з виплатою процента (с. 200)
О.В. Васюренко [7]	Кредит – це сукупність відповідних економічних відносин між кредитором та позичальником з приводу поворотного руху вартості (с.136)
Н.Б. Литвин [8]	Кредит (кредитні операції) визначаються як вид активних операцій, пов’язаних з наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов’язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також надання гарантії, поручительств, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій репо, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов’язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов’язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми (відстрочення платежу) (с. 152)

та єдиних практичних прийомів щодо організації кредитних операцій банку в сучасних умовах. Тому проблема організації обліку кредитних операцій залишається невирішеною та потребує детального дослідження з метою розробки рекомендацій щодо її удосконалення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є вивчення деяких проблем, пов’язаних з організацією обліку кредитних операцій в банку та удосконалюванням підходів щодо технології здійснення кредитних операцій на ВАТ "Державний ощадний банк України".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета організації кредитних операцій в банках впливає, насамперед, з потреб управління банківською установою, а саме бухгалтерська інформація повинна пройти певні стадії формування та перетворення, тобто надходити вчасно, бути в зручній для використання формі.

Предметом організації обліку кредитних операцій є:

- обліковий процес кредитних операцій здійснених банком;
- робота бухгалтерських служб;
- забезпечення обліку кредитних операцій.

Об’єктом організації обліку кредитних операцій виступає предмет, який має свою специфіку, а саме технологію здійснення кредитного процесу, його організаційне та технічне забезпечення.

Здійснюючи наукове дослідження організації обліку кредитних операцій слід визначити поняття "методу наукового дослідження".

Метод наукового дослідження кредитних операцій — це сукупність технологій, які об’єднані загальним принципом, і які використовуються для вирішення таких дослідницьких завдань, як організація обліку кредитних операцій в банку, від правильного вибору якого залежить вирішальний етап будь-якого наукового дослідження.

Концептуальні підходи до трактування поняття "кредитні операції банків" представлені в таблиці 1.

Проаналізувавши різноманітні думки науковців щодо поняття "кредитні операції банків", можна впевнитись у складності такої економічної категорії, як кредит. На нашу думку, кредит — це економічні відносини, що виникають між банком (кредитором) і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання їх на основі забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання, що забезпечує перерозподіл коштів банку (кредитора) і дає можливість отримати дохід у вигляді відсотків.

На думку О.Е. Кузьмінської та В.Б. Кириленко, для організації обліку кредитних операцій банком розробляється внутрішньобанківський нормативний документ, який регламентує порядок розгляду документів позичальника, функції структурних підрозділів (кредитного, юридичного, безпеки, супроводження та контролю кредитних операцій), які беруть участь у процесі кредитування, порядок організації роботи з простроченими кре-

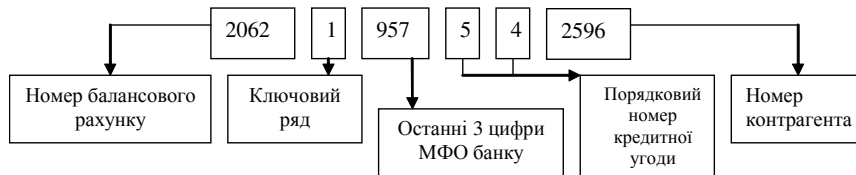

Рис. 1. Методика формування аналітичних рахунків юридичних осіб з організації обліку кредитних операцій на ВАТ "Ощадбанк"

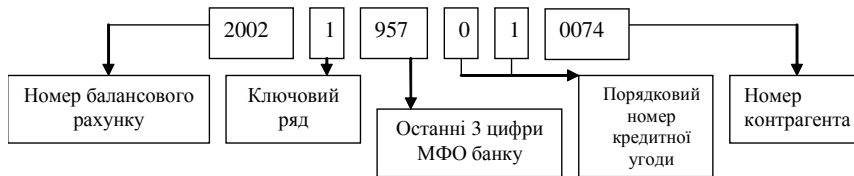

Рис. 2. Методика формування аналітичних рахунків з організації обліку кредитів наданих фізичним особам ВАТ "Ощадбанк"

дитами та особливості надання окремих видів кредитів [9].

Розробка власної внутрішньої системи організації обліку кредитних операцій в банку повинна включати єдині правила, методики та процедури обліку кредитних операцій, їх вимірювання, реєстрацію, накопичення, узагальнення, зберігання та передання інформації про операції зовнішнім і внутрішнім користувачам. Усе це дасть можливість розробки ефективної та гнучкої організаційної системи обліку кредитних операцій та буде виступати основою фінансової стабільності й ринкової стійкості банку.

ВАТ "Ощадбанк" — одна з найбільших банківських установ в Україні, яка стабільно працює в умовах постійної конкуренції на ринку банківських послуг та прагне бути сучасним конкурентоспроможним банком.

Кредитна діяльність будь-якої банківської установи пов'язана з кредитним ризиком. У зв'язку з чим, здійснюючи кредитні операції, на ВАТ "Державний ощадний банк України" необхідно організувати облік кредитних операцій таким чином, щоб ця організація була спрямована на обмеження кредитного ризику при здійсненні даних операцій.

Якщо розглядати організацію кредитних операцій на ВАТ "Державний ощадний банк України" у загальному виді, то можна виділити три напрями:

- а) обов'язковий розподіл обов'язків та кредитних повноважень під час здійснення кредитних операцій;
- б) використовуючи внутрішньобанківські документи, через складання стандартів кредитування або кредитних інструкцій, здійснити опис дій з виконання кредитних операцій;
- в) створити контрольний механізм кредитних операцій, що включає: контроль кредитних повноважень, контроль виконання стандартів кредитування або кредитних інструкцій, технічного та бухгалтерського опрацювання облікових даних.

Здійснення кредитних операцій на ВАТ "Ощадбанк" безпосередньо повинні забезпечувати працівники філій, які виконують функції фронт-офісу та бек-офісу. Функції фронт-офісу виконують: відділ роздрібного кредитування та відділ корпоративного бізнесу. Функції бек-офісу виконують: ОПЕРВ (для кредитів юридичних осіб) та відділ бек-офісу (для кредитів фізичних осіб).

При організації кредитних операцій на ВАТ "Ощадний банк України" ОПЕРВ та відділ бек-офісу повинні здійснювати: відкриття (закриття, закріплення, перезакріплення) рахунків другого та дев'ятого класу за кредитними та пов'язаними з ними операціями; введення та оплату платіжних документів на підставі розпоряджень або службових записок, бух-

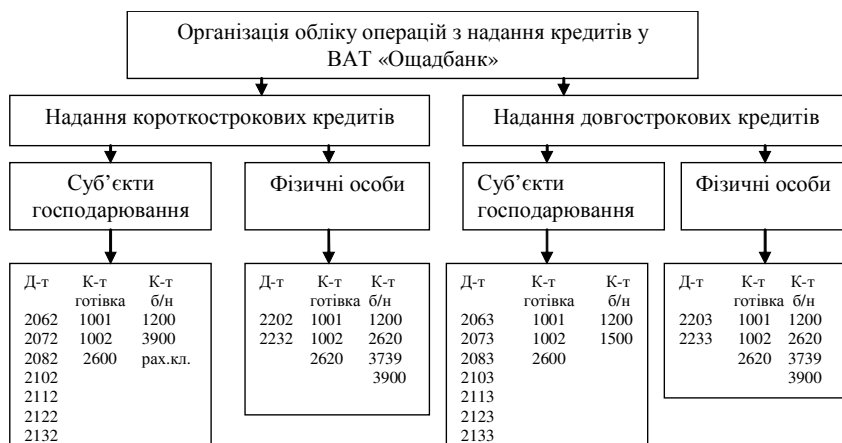

Рис. 3. Організація обліку операцій з надання кредитів у ВАТ "Ощадбанк" на рахунках бухгалтерського обліку

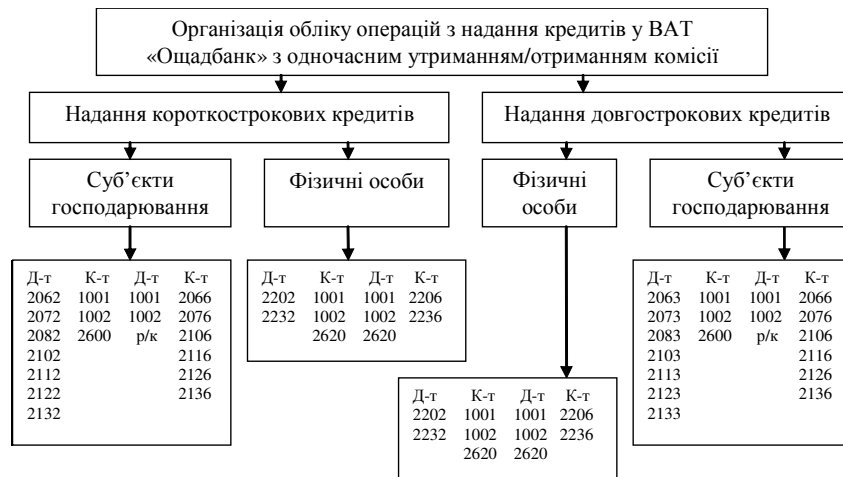

Рис. 4. Організація обліку операцій з надання кредитів з одночасним утриманням/отриманням комісії на рахунках бухгалтерського обліку на VAT "Ощадбанк"

галтерських довідок щодо кредитних операцій юридичних та фізичних осіб, у т.ч. в частині формування резервів та списання безнадійної заборгованості за рахунок сформованих резервів; винесення заборгованості за кредитом та відсотками на рахунки простроченої заборгованості (в автоматичному та ручному режимі) для юридичних та фізичних осіб, у т.ч. на підставі отриманих розпоряджень, контроль правильності та повноти перенесення простроченої заборгованості за кредитами; нарахування відсотків, комісій та амортизації дисконту/премії за кредитними операціями; зміна процентної ставки та строку дії кредитного договору згідно службових записок від структурних підрозділів та підтверджуючих доку-

ментів; встановлення ліміту овердрафту; ведення позабалансового обліку кредитних договорів, договорів застави/іпотеки, поруки та додаткових угод до них в умовній одиниці 1 грн. за кредитами юридичних осіб; контроль залишків на транзитних рахунках при супроводженні кредитів (страхової суми, сплаченою страховою компанією та перерахування її згідно розпоряджень відповідних підрозділів); надходження сум від виконавчих служб згідно з претензійно-позовної роботи та зарахування їх за призначенням згідно з розпорядженнями відповідних підрозділів.

Внутрішній план аналітичних рахунків за кредитними операціями в системі VAT "Ощадбанк" розроблено та запроваджено шляхом деталізації та впровадження

Таблиця 2. Журнал господарських операцій, щодо формування резерву за кредитними операціями

№ пор.	Зміст операції	Бухгалтерські проводки		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Формування резерву під кредити, що оцінюються на індивідуальній основі			
2	Резерви під стандартні кредити у національній валюті	7702	2401.2	0,00
	Субрахунок 02 – для фізичних осіб Субрахунок 03 – для юридичних осіб	7702	2401.3	20000,00
3	Резерви під нестандартні кредити у національній валюті	7702	2400.2	269 000,00
	Субрахунок 02 – для фізичних осіб Субрахунок 03 – для юридичних осіб	7702	2400.3	1 321 000,00
4	Резерви під нестандартні кредити у іноземній валюті	3800	2400.3	50 000,00
	Субрахунок 02 – для фізичних осіб	7702	3801	50 000,00
5	Резерви за нарахованими доходами	7702	2400.7	30 000,00
	Субрахунок 07 – для фізичних осіб Субрахунок 16 – для юридичних осіб	7702	2400.16	16 000,00

Таблиця 3. Вплив зміни облікової політики на облік прострочених нарахованих доходів за кредитними операціями

Дата	Кількість днів прострочення	Облік прострочених нарахованих доходів відповідно до діючої облікової політики			Облік прострочених нарахованих доходів відповідно до запропонованої облікової політики		
		Рахунок	Суб-рахунок	S 370	Рахунок	Суб-рахунок	S 270
01.03.2012	1	2069	04	I	2069	04	I
01.04.2012	31	2069	04	I	2069	04	I
02.04.2012	32	2069	04	I	2069	07	I
01.05.2012	61	2069	04	H	2069	24	H

додаткових параметрів аналітичного обліку. Усі номери аналітичних рахунків з організації обліку кредитних операцій юридичних та фізичних осіб формуються за схемами наведеними на рисунках 1—2.

Номер аналітичного рахунку має до 14 цифр. Перші п'ять жорстко регламентовано, інші банк формує самостійно.

Таким чином, номер рахунку клієнта з організації обліку кредитних операцій юридичних осіб несе такі інформацію:

- балансовий рахунок 2062 — короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання;
- ключ 1 — за внутрішніми торговельними операціями;
- останні 3 цифри МФО банку кредитора 957 — код МФО ВАТ "Ощадбанк" у Запорізькій області — 313957;
- порядковий номер кредитної угоди — 54;
- номер контрагента 2596 — номер контрагента у АБС банку.

Організація обліку наданих кредитів здійснюється на підставі відповідних документів та за балансовими рахунками Плану аналітичних рахунків ВАТ "Ощадбанк" за схемою наведеною на рисунку 3.

Утримання /отримання комісії є невід'ємною частиною кредиту. У такому разі організація обліку з надання кредитів з одночасним утриманням /отриманням комісії на рахунках бухгалтерського обліку може виглядати наступним чином (рис. 4).

Організація операцій з формування (коригування) спеціальних резервів за наданими кредитами та розміщеними вкладками (депозитами) на ВАТ "Ощадбанк" відображається в бухгалтерському обліку проводками наведеними у таблиці 2.

При організації обліку кредитних операцій необхідно здійснювати оцінку фінансового стану позичальника — юридичної особи, а саме банк повинен врахувати такі основні показники його діяльності: платоспроможність; фінансову стійкість; обсяг реалізації; обороти на рахунках; склад та динаміку заборгованостей; собівартість продукції; прибутки та збитки; рентабельність. Слід також узяти до уваги суб'єктивні чинники, а саме: ринкову позицію позичальника; наявність державних замовлень; ефективність управління; професіоналізм керівництва.

Так, у практиці американських банків застосовується "правило п'яти С", за якими критерії відбору клієнтів позначаються словами з початковою буквою "с":

- character (характер позичальника);

Рис. 5. Стандарт кредитування ВАТ "Ощадний банк України"

- capacity (фінансові можливості);
- capital (капітал, майно);
- collateral (забезпечення);
- conditions (загальні економічні можливості) [10, с. 314].

При формуванні балансу банку, через відсутність розгалуження по субрахункам сум прострочених нарахованих доходів, усі суми будуть відображені по субрахунку строком до 31 дня. Тому з метою удосконалення організації обліку кредитних операцій на ВАТ "Державний ощадний банк України" вважаємо за доцільне ввести практику обліку прострочених нарахованих доходів за кредитними операціями із перенесенням по субрахункам відповідно до строку непогашення заборгованості. Параметри впливу зміни облікової політики на облік прострочених нарахованих доходів наведений у таблиці 3.

Деякі субрахунки рахунку 2069 "Прострочені нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання":

— 04 — прострочені нараховані доходи до 31 дня за короткостроковими кредитами в поточну діяльність;

— 07 — прострочені нараховані доходи від 32 до 60 днів за короткостроковими кредитами в поточну діяльність;

— 24 — прострочені нараховані доходи понад 60 днів за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання;

Кожний рахунок бухгалтерського обліку має статистичні параметри. Строк прострочення процентів відповідає значенням поля S370 довідника KL_S370:

— 0 — строк оплати не настав;

— I — прострочена до 60 днів;

— H — прострочена понад 60 днів.

Удосконалюючи організацію обліку кредитних операцій на ВАТ "Ощадний банк України" можна запропонувати стандарт кредитування, який повинен включати такі елементи зображені на рисунку 5.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовано різноманітні думки науковців та визначена складність такої економічної категорії як "кредитна операція". Виявлено, що організація обліку кредитних операцій охоплює та регламентує три напрями: розподіл обов'язків та кредитних повноважень під час здійснення операцій; опис процедури виконання кредитних операцій; контроль операцій. Запропонований стандарт кредитування дає можливість врахувати всі аспекти організаційного процесу обліку кредитних операцій та підвищити якість облікових процедур.

Література:

1. Сухарський В.С. Економічний словник-довідник / В.С. Сухарський. — Тернопіль: Богдан, 2002. — 328 с.

2. Сп'як Г.І. Облік і аудит у банках / Г.І. Сп'як, Т.І. Фаріон. — К.: Атіка, 2004. — 328 с.

3. Облік і аудит у банках: навч. підруч. / О.Г. Коренєва, Н.Г. Слав'янська, Н.Г. Євченко, О.В. Карпенко; за ред. О.Г. Коренєва, Н.Г. Слав'янська. — Суми: ВТД "Університетська книга", 2007. — 493 с.

4. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік у банках України. / Л.М. Кіндрацька. — К.: КНЕУ, 2001. — 636 с.

5. Банківські операції: навч. підруч. / В.І. Капран, М.С. Кривченко, О.К. Коваленко, С.І. Омельченко. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 208 с.

6. Операції комерційних банків. / Р.Р. Коцовська, В.І. Ричаківська, Г.П. Табачук, Я.В. Грудзевич, М.А. Вознюк. — 4-те вид. — К.: Алерта, 2004. — 500 с.

7. Васюренко О.В. Банківські операції. 4-те вид., перероб. і доп. / О.В. Васюренко. — К.: Знання, 2004. — 324 с.

8. Литвин Н.Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ) / Н.Б. Литвин. — К.: "Хай&Тек Прес", 2010. — 608 с.

9. Кузьмінська О.Е. Організація обліку в банках / О.Е. Кузьмінська, В.Б. Кириленко. — К.: КНЕУ, 2002. — 282 с.

10. Шеремет А.Д. Методы оценки кредитоспособности предприятий в западных странах: Реформирование бухгалтерского учета в соответствии с международными стандартами // Татуровские чтения, эк. фак-т МГУ им. М. В. Ломоносова 26—27 июня 2000 г.: Сб. статей / Под ред. А. Н. Хорина. — М.: Макс-Пресс, 2000. — С. 314—317.

11. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Затв. постановою Правління НБУ 6.07 2000 р. № 279 // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. — 2000. — Вип. 9. — С. 54—73 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Правління НБУ від 24.10.2000 р. № 418 // Там само. — 2000. — Вип. 11. — С. 9, 10).

References:

1. Sukhars'kyj, V.S. (2002), Ekonomichnyj slovnyk — dovidnyk, [Economics dictionary and handbook], Navchal'na knyha — Bohdan, Ternopil, Ukraine.

2. Spiak, H.I. and Farion, T.I. (2004), Oblik i audyt u bankakh [Accounting and audit in banks], Atika, Kyiv, Ukraine.

3. Korenieva, O.H., Slav'ians'ka, N.H., Yevchenko, N.H. and Karpenko O.V. (2007), Oblik i audyt u bankakh [Account and audit in banks], Universytets'ka knyha, Sumy, Ukraine.

4. Kindrats'ka, L.M. (2001), Bukhhalters'kyj oblik u bankakh Ukrainy [Accounting in banks of Ukraine], Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

5. Kapran, V.I., Kryvchenko, M.S., Kovalenko, O.K. and Omel'chenko S.I. (2006), Bankivs'ki operatsii [Banking transactions], Tsentri navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

6. Kotsovs'ka, R.R., Rychakivs'ka, V.I., Tabachuk, H.P., Hrudzevych, Ya.V. and Vozniuk, M.A. (2004), Operatsii komertsijnykh bankiv [Transactions of commercial banks], 4th ed., Alerta, Kyiv, Ukraine.

7. Vasiurenko, O.V. (2004), Bankivs'ki operatsii [Banking transactions], 4th ed., Znannia, Kyiv, Ukraine.

8. Lytvyn, N.B. (2010), Finansovyj oblik u bankakh (u konteksti MSFZ) [Financial accounting in banks (within the context of IFRS)], Khaj&Tek Pres, Kyiv, Ukraine.

9. Kuz'mins'ka O.E. (2002), Orhanizatsiia obliku v bankakh [Accounting management in banks], Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

10. Sheremet, A.D. (2000) Metody ocenki kreditosposobnosti predpriyatij v zapadnyh stranah: Reformirovanie buhgalterskogo ucheta v sootvetstvii s mezhdunarodnymi standartami [Methods of assessment of companies' creditworthiness in western countries: Reform of accounting in accordance with international financial reporting standards], Maks-Press, Moscow, Russian Federation.

11. Board of the National Bank of Ukraine (2000), "Regulations on formation and use of reserve for reimbursement of possible expenses on credit transactions of banks", Zakonodavchi i normatyvni akty z bankivs'koi diial'nosti, p. 9, 10, 54—73.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2013 р.